

Sasanka słowacka, nowa roślina flory polskiej

Pulsatilla slavica (Reuss.) Zam. et Paegl., a new plant of the Polish flora

ZOFIA RADWAŃSKA-PARYSKA

(wpł. dn. 26. IV. 50 r.)

Jesienią 1938 roku zbieraliśmy w Tatrach wraz z drem M a c i e j e m Z a j ą c z k o w s k i m rośliny, składające się na podszyt stanowisk reliktowych *Pinus silvestris* L. W zbiorach, pochodzących z Małych Korycisk nad Doliną Chochołowską znaleźli się pojedynczy liść, który prof. dr B o g u m i ł P a w ł o w s k i uprzecznie pomógł mi oznaczyć, jako *Pulsatilla slavica* (R e u s s.) Z a m. et P a e g l. (= *P. Halleri* S c h u l t., *P. stiriaca* auct. Pol., *P. patens* auct. Carp., *P. Wahlenbergi* S c h e r f., *Anemone slavica* R e u s s., *A. patens* var. β *Wahlbg.*, *A. Wahlenbergi* S z o n t., *A. Halleri* A l l.), sasanka słowacka.

Z początkiem czerwca 1939 roku wybrałam się do Małych Korycisk i tam na grzbietach bocznych żeber dolinki na wys. od 1060 m do 1110 m znalazłam liczne rozsiane stanowiska tej sasanki, niestety, już zupełnie okwitlej, a nawet pozbawionej owoców. Wybuch wojny przeszkodził mi w wyruszeniu następnej wiosny po okazji kwitnącej i zrobiłam to dopiero po wojnie, w pierwszych dniach maja 1946 roku. I ta data jednak okazała się nieomal że spóźniona. Sasanki były już w stadium przekwitania i ledwie udało mi się zebrać dwa czy trzy kwiaty, oraz parę okazów już owocujących. Tym razem przeszukałam także obok leżącą dolinkę Wielkie Koryciska, gdzie okazało się, że sasanka ta występuje również i także dosyć obficie, od 1050 m do 1100 m.

Opis okazów z Korycisk: Kępki liści 15—20 cm wysokości, głąbiki kwiatowe 25—30 cm wysokie, po jednym w każdej kępcie. Cała roślina obficie miętko i jedwabście owłosiona 2—4 mm długimi

białymi włosami, na okółku liściowym lodygi sięgającymi często 7 mm. Włosy te — acz bardzo przerzedzone — utrzymują się nawet na liściach zeszlorocznych, obeschniętych po zimie. Szczególnie silnie owłosione są młode, na pół rozwinięte liście odziomkowe i ich nasady, okółek liści lodygowych i nasada kwiatu, jak również szyjki owocowe.

Liście odziomkowe, rozwijające się dopiero po zupełnym okwitnięciu rośliny, są dość sztywne, skórkowate, obumierające na zimę, pierzasto-sieczne, składające się z trzech odcinków: środkowego na ogonku od 6—12 mm długim, i dwóch bocznych na króciutkich 1—3 mm długich ogonkach. Poszczególne odcinki zwykle głęboko trójklapowe, klapy podługowato-lancetowate, 2-3- lub 4-wrębne, niekiedy z paroma ząbkami u szczytu. Blaszka o zarysie mniej więcej półkolistym, nieco szersza niż długa. Liście lodygowe długości około 4 cm, tworzące jeden okółek na głąbiku kwiatowym, porożcinane na pojedyncze lub podwójne, równowąskie, bardzo silnie owłosione łatki, w szczycie zaostrome i niekiedy brunatno nabiegnięte. Młode, dopiero rozwijające się liście odziomkowe, mają ogonki w nasadzie silnie rozszerzone i okryte błoniastymi, bardzo gęsto owłosionymi, jajowato-podługowatymi, całobrzegimi łuskami.

Lodyga w nasadzie zdrewniała, gęsto okryta szczątkami starych liści i łusek. Kłęczce dość cienkie, wydłużone, prawie nierozgałęzione.

Kwiaty, po jednym na każdym głąbiku, duże, sięgające do 4,5 cm długości, intensywnie fioletowe, wyprostowane, nieco rozchylone. Liście okwiatu silnie owłosione po stronie zewnętrznej, o bardzo wyraźnym żyłkowaniu. Pręciki o niewielkich pylnikach sięgają nieco poniżej połowy długości okwiatu. Dojrzała niełupka wraz z szyjką owocową sięga 5 cm długości.

Obie dolinki Korycisk nad Doliną Chochołowską są to niewielkie, dość głębokie wąwozy, wcięte w zachodnie zbocze Doliny Chochołowskiej, po lewym (orograficznie) brzegu Siwej Wody. Leżą pomiędzy Krytą i Siwiańskimi Turniami, górną swą partią sięgając przecinki granicznej na grzbiecie od Bobrowca ku Molkówce.

Zarówno Małe Koryciska (bliżej Siwiańskich Turni), jak i Wielkie Koryciska (bliżej Krytej) mają bardzo podobny układ terenu: dnem ich sączy się niewielki zazwyczaj, tu i owdzie ginący potoczek; zbocza południowe, łagodniejsze, są porośnięte lasem mieszanym; zbocza północne natomiast stanowi szereg urwistych, stromych żeber skalnych, wysokości do 1160 m, o stosunkowo płaskich lub tarasowatych grzbietach.

Skąły Korycisk — to dolomit choczański z wkładkami szarych margli neokomu.

Roślinność jest tu niesłychanie bujna. Liczne grupy sosen reliktowych rozsiane na żebrach skalnych wyodrębniają się spośród świerków i jodeł. Obfity podrost bukowy miesza się z krzakami wierzb, *Ribes alpinum* L. i *R. carpaticum* K i t., *Sambucus racemosa* L., *Lonicera nigra* L., *Sorbus Aria* (L.) C r. i *S. aucuparia* L. Całe dywany *Gentiana Clusii* P e r r. e t S o n g., *G. verna* L., *Primula auricula* L., *Polygala brachyptera* (C h o d.) H a y. (szafirowej i różowej), *Dryas octopetala* L., kępy różnych paproci, *Biscutella laevigata* L., *Gymnadenia conopea* R. B r. i *G. albida* R i c h. zaścielają nasłonecznione polanki, usypiska i skałki.

Pulsatilla slavica rośnie na grzbietach i zboczach wspomnianych skalnych żeber. Towarzyszą jej istne lany *Arctostaphylos uva ursi* L., spośród których sterczą liczne kępki gwiazdzistych liści naszej sasanki. Obok niej rośnie też *Vaccinium vitis idaea* L., *Dryas octopetala* L., *Homogyne alpina* (L.) C a s s., *Rubus saxatilis* L., *Bellidiastrum Micheli* C a s s., *Primula auricula* L. Zanotowałam też kilka krzaków *Sorbus chamaemespilus* (L.) C r., ale już nieco dalej. Tu i owdzie rosną kępy kosodrzewiny, która wdarła się korzystając ze stromości terenu. Najwyższe piętro stanowią reliktowe sosny, porozrzucane dość licznie.

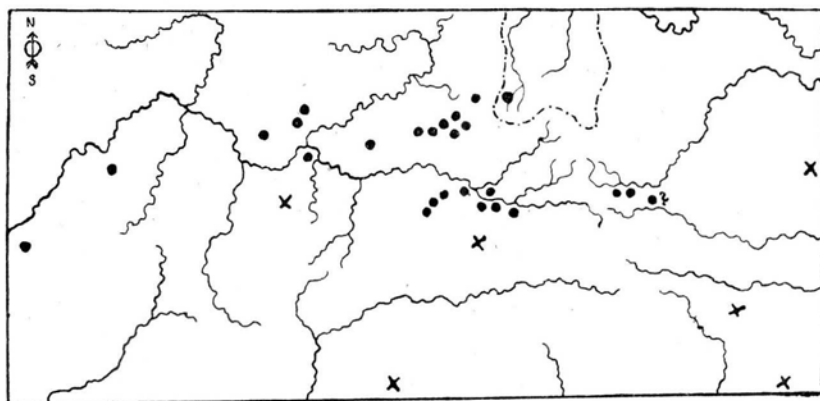
Warto może zauważyć, że te mało znane, odludne, dziewicze zakątki Korycisk odznaczają się nie tylko bujnością i obfitością roślin w ogóle, ale że schroniło się tu sporo rzadkich roślin tatrzańskich. Oprócz sasanki znalazłam tu *Arctostaphylos uva ursi* L. — drugie stanowisko w Tatrach Polskich, *Dentaria enneaphylla* L. — również drugie stanowisko, kilka stanowisk *Sorbus chamaemespilus* (L.) C r., *Convallaria majalis* L., *Polygonatum officinale* A l l.

Dobre warunki glebowe i klimatyczne (dolinki osłonięte od wiatru, żebra skalne z ekspozycją południową), mała ingerencja ludzka wskutek uciążliwego, a nawet trudnego dostępu (do niektórych stanowisk roślinnych ciężko się dostać bez wspinaczki i użycia liny), wpłynęły bez wątpienia na swobodny i pomyślny rozwój roślinności, stanowiącej tu niemal rodzaj samoistnej odosobnionej wyspy.

Z Tatr Polskich *Pulsatilla slavica* dotychczas nie była znana. Z całych zaś Tatr stanowiska jej podają: K o t u l a (11) na Babkach, 1540 m (grupa Siwego Wierchu), dodając, że jest ona gatunkiem właściwym tylko południowym stokom Tatr Galicyjsko-Liptowskich (Zachodnich).

Z a p a ł o w i c z (25) podaje ogólnikowo: „na Spiżu in calcaeis frequens (K a l c h b r e n n e r)“, i dopisek: „Okaz bez kwiatu z Tatr: Babki (K o t u l a) widocznie tu należy“. Zaszedł tu chyba wypadek pomieszania Spisza z Liptowem, gdzie na najbardziej wsch. skrzydle pd. części Tatr Zachodnich znajdują się Babki. A przecież odległość stanowisk spiskich (Łuczywna, Baba) do Babek w prostej linii wynosi około 40 km. Może podobnie brzmiące nazwy: Baba — Babki są przyczyną pomyłki?

Stanowiska u S a g o r s k i e g o i S c h n e i d e r a (18) są wszystkie poza obrębem samych Tatr: pod Łuczywną; na Babie; pod Hradkiem Liptowskim w wielu miejscach (wszystkie trzy stanowiska cytowane następnie przez D o m i n a); w Dolinie Wagu

Rozmieszczenie *Pulsatilla slavica* w Słowacji i Polsce:

× stanowiska zlokalizowane ogólnikowo.

● stanowiska ściśle zlokalizowane,

koło Ś-go Jana i Królewskiej Lgoty; na Choczcu do granicy lasu; obficie w Dolinie Demianowskiej; na Stohu i Rosudźcu (Mała Fatra).

W nowszej literaturze G y ö r f f y (5) podaje tę sasanę z Wiaternych Hal: koło Bystrzycy nad Wągiem (wąwóz Manin).

Ze współczesnych autorów stanowiska tej sasanek podaje B. P a w ł o w s k i (16): Sokół 1230—1320 m i Mních 1350 m (grupa Siwego Wierchu). W literaturze czechosłowackiej K. D o m i n (1) cytuje stanowiska pod Osobitą, a także na Sokole pod Babkami (za Pawłowskim), twierdząc, że dalej ku wschodowi w Tatry nie sięga. Poza samymi Tatrami podaje on ją (wraz z innymi gatunkami wapieniolubnymi) z okolic Łuczywny, na Babie, koło Zameczku (czy

słowackie „Zamczysko“ na Spiszu?), Hradku Liptowskiego, etc.; a także na przedgórzach Niżnich Tatr, dodając: „na próżno by (jej) szukać w Bielskich Tatrach“.

N o v a c k y (14) podaje stanowisko *Pulsatilla slavica* ogólnikowo: wapienne pasmo Zachodnich Karpat, oraz w Małej Fatrze na Rosudźcu. M a r i a K i s s (10) prócz niektórych z powyżej cytowanych stanowisk podaje nadto następujące: Krywań Fatrzański, Trenczyńskie Cieplice, Kralowany, Ostry Wierch i wąwozy Kwaczański i Prosiecki.

Według tejże autorki ogólne rozmieszczenie *Pulsatilla slavica* na Słowacji przedstawia się następująco: Mała Fatra, Wielka Fatra, Hale Liptowskie (wg polskiej nomenklatury jest to pd. część Tatr Zachodnich), Niżnie Tatry, Spisko-Gömörskie Góry Kruszcowe, Słowacki Kras, Góry Szaryskie (Saros) i Zwoleńskie (Zolyom).

Dodać tu należałoby jeszcze Wiaterne Hale (gdzie leży wąwóz Manin, niewłaściwie przez Kiss zaliczany do Małej Fatry), Inowiec nad Wagiem (Trenczyńskie Cieplice), Chocz, Tatry Zachodnie w dorzeczu Orawy (Osobita), Hale Orawsko-Liptowskie (wąwóz Prosiecki i — pograniczny z Tatrami — Kwaczański).

Pulsatilla slavica znana była dotąd wyłącznie z terenu Słowacji, toteż stanowiła ona endemit słowacki. Stwierdzenie występowania tej rośliny także i w granicach Polskich Tatr rozszerza jej zasięg na górny bieg Dunajca i czyni z niej endemit słowacko-polski.

S U M M A R Y

In the autumn of 1938, together with Dr. M. Zajączkowski, the author collected in the Tatra Mountains of southern Poland, among other plants, a leaf determined as belonging to *Pulsatilla slavica* (Reuss.) Zam. et Paegl. In the beginning of June, 1939, and in the beginning of May, 1946, the author found in the same vicinity numerous plants of *Pulsatilla slavica*, some of them in flower. A detailed botanical description of the plant is given by the author.

Pulsatilla slavica grows in two small lateral valleys, Małe Koryciska and Wielkie Koryciska, entering the great Chochołowska Valley (on the northern slopes of the Tatra Mountains) from the west. The two lateral valleys form deep ravines, running east-west. Their southern slopes are forest-covered, while the northern ones are steeper, with several rocky buttresses, reaching up to an altitude of 1160 metres above sea level. The rocks are dolomitic, with intercalations of grey Neocomian marls. The vegetation is varied and very abundant.

Pulsatilla slavica grows on the above-mentioned buttresses, from 1050 to 1110 metres above sea level, accompanied by *Arctostaphylos uva ursi* L., *Vaccinium vitis idaea* L., *Dryas octopetala* L., *Homogyne alpina* (L.) Cass., *Rubus saxatilis* L., *Bellidiastrum Michellii* Cass., *Primula auricula* L. The highest layer is formed by relict pines (*Pinus sylvestris*) which are quite numerous. Nearby were several bushes of *Sorbus chamaemespilus* (L.) Cr. and some clumps of *Pinus mughus* Scop.

Apart from *Pulsatilla slavica*, other rare plants grow in the secluded Koryciska valleys. The author discovered here: *Arctostaphylos uva ursi* L. (second station in the Polish Tatra Mountains), *Dentaria enneaphylla* L. (also second station), *Sorbus chamaemespilus* (L.) Cr., *Convallaria majalis* L., *Polygonatum officinale* All.

Good conditions of soil and climate, and small interference from human beings on account of the difficult access, have undoubtedly been instrumental in the favourable development of the vegetation which forms here as if an isolated island.

From the Polish part of the Tatra Mountains *Pulsatilla slavica* had been hitherto unknown.

K o t u l a quotes its station on Babki (1540 metres), in the southwestern part of the Tatra Mountains (Slovakia). Zapalowicz gives a general statement that it grows in Spisz. S a g o r s k i and S c h n e i d e r quote stations which all lie beyond the Tatra Mountains: near Łuczywna, on Baba, near Hradek Liptowski, in the Wag valley near Św. Jan and Królewska Lgota, on Chocz, in the Demianowa valley, in Mała Fatra.

In newer literature G y ö r f f y quotes *Pulsatilla slavica* from Wiatrne Hale (in the Manin ravine).

Of contemporary authors, B. P a w ł o w s k i quotes it from Sokół and Mnich in the south-western part of the Tatra Mountains, while Domin quotes stations near Osobita and maintains that it does not reach farther east into the Tatra Mountains. From outside the Tatra Mountains Domin quotes it from the vicinity of Łuczywna, from Baba, Zameczek, Hradek Liptowski, the foothills of the Niżnie Tatry, etc.

N o v a c k y gives only the general distribution of *Pulsatilla slavica*: the limestone range of the Western Carpathians and Mała Fatra. Maria Kiss, besides some of the above-mentioned stations, quotes Krywań Fatrzański, Trenczyńskie Cieplice, Kralowany, Ostry Wierch, and the ravines of Kwaczany and Prosiek. According to the latter author the general distribution of *Pulsatilla slavica* in Slo-

vakia is as follows: Mała Fatra, Wielka Fatra, south-western part of the Tatra Mountains, Niżnie Tatry, the Spisz-Gömör Hills, the Slovakian Karst, and the hills of Szarys and Zwoleń. Added here ought to be the Wiaterne Hale (with the Manin ravine, incorrectly included by Kiss in the Mała Fatra), Inowiec, Chocz, the Western Tatras, and the Hale Orawsko-Liptowskie.

Pulsatilla slavica, known hitherto exclusively from Slovakia, was considered to be a Slovakian endemic. The discovery of its occurrence also in the Polish Tatra Mountains makes it a Slovakian-Polish endemic.

Its distribution in Slovakia and Poland is shown on a sketch-map in the Polish text.

BIBLIOGRAFIA.

1. D o m i n K. — Kvetena našich Tater. Naše Tatry. Praha 1931.
2. Flora Polska. T. III. Kraków 1927.
3. G a r c k e A. — Illustrierte Flora von Deutschland. Berlin 1903.
4. Griebens Reiseführer. — Die Hohe Tatra. Berlin 1925.
5. G y ö r f f y I. — Die Pflanzenwelt d. hohen Tatra. Turistik, Alpinismus u. Wintersport. Keszthely 1920—1921.
6. H a y e k A. — Die Alpenpflanzen. Alpines Handbuch. T. I. Leipzig 1931
7. H e g i G. — Illustrierte Flora v. Mittel Europa. München.
8. H r o m a d k a J. — Všeobecný zemepis Slovenska. Bratislava 1943.
9. J á v o r k a S. — Magyar Flóra. Budapest 1925.
10. K i s s M. — Az Eszaki Kárpátók endemikus növényfajai. Debrecen 1939.
11. K o t u l a B. — Rozmieszczenie roślin naczyniowych w Tatrach. Kraków 1889—1890.
12. K u ź n i a r W. — Z przyrody Tatr. Kraków 1910.
13. Ł a p c z y Ń s k i K. — Zasięgi czterech rodzin dennokwiatowych. Pam. Fizj. T. IX. Warszawa 1889.
14. N o v a c k ý J. M. — Flóra Slovenskej Republiky. Slovenska Vlastiveda T. I. Bratislava 1943.
15. P a s s e n d o r f e r E. — Jak powstały Tatry. Lwów—Warszawa 1934.
16. P a w ł o w s k i B. — Spis ważniejszych roślin znalezionych w Tatrach Słowackich w grupie Siwego Wierchu i u jej podnóża. Kosmos. T. 55. Ser. A. 1930.
17. R e h m a n A. — Ziemie dawnej Polski. Cz. I. Karpaty. Lwów 1895.
18. S a g o r s k i u. S c h n e i d e r. — Flora d. Centralkarpathen. Leipzig 1891.
19. S o ó R. — Északi relikturnövények Magyarországh flórájában. Debrecen 1939.

20. S z a f e r, K u l c z y ń s k i, P a w ł o w s k i. — Rośliny polskie. Lwów—Warszawa 1924.
21. Tatry, mapa turystyczna 1:50.000, opr. T. Zwoliński. Lwów—Warszawa 1936.
22. Tatry, część polska, mapa fotogram. 1:20.000 W. I. G. Warszawa 1938.
23. U h l i g V. — Die Geologie des Tatragebirges. Wien 1897.
24. Z a j ą c z k o w s k i M. — Studia nad sosną zwyczajną w Tatrach i Pieninach. Prace roln. leśne PAU, Nr 45. Kraków 1949.
25. Z a p a ł o w i c z H. — Krytyczny przegląd roślinności Galicji. T. II. Kraków 1908.